

1 DOKAZOVÁNÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Dokazování je vedle rozhodování nejdůležitější procesní činností orgánů činných v trestním řízení, protože umožňuje zjistit skutkový základ pro jejich rozhodování a pro další postup tak, aby mohl být splněn účel trestního řízení uvedený v § 1 tr. řádu. Představuje složitý komplex procesních postupů orgánů činných v trestním řízení a jiných subjektů, ve kterém jsou obsaženy jejich teoretické odborné poznatky a mnohaleté praktické zkušenosti.¹ Při řešení otázek dokazování v trestním řízení je třeba kromě vnitrostátní judikatury, představované soudními rozhodnutími obecných soudů a soudu ústavního, brát v úvahu i mezinárodní standardy, zastoupené zejména Úmluvou a rozhodnutími ESLP.

Význam dokazování spočívá především v tom, že jde o jedinou cestu, kterou si orgány činné v trestním řízení mohou a musejí obstarat skutkový podklad pro své rozhodnutí. Předmětem trestního řízení je totiž skutek, který se stal v minulosti a který orgány činné v trestním řízení, jež o něm mají rozhodovat, osobně samy nepozorovaly, ani se ho nezúčastnily.² Vzhledem k tomu se s ním mohou seznámit jen nepřímo tak, že si jeho průběh rekonstruují pomocí opatřených a provedených důkazů.³ Na tom, do jaké míry se jim úplně a věrně podaří skutkový podklad prokázat, závisí správnost a spravedlivost rozhodnutí. Výsledek dokazování tak rozhoduje o výsledku celého trestního řízení, správnosti, spravedlivosti, přesvědčivosti a kvalitě rozhodnutí a tím o jeho výchovném a preventivním účinku.⁴ Neúspěšnost trestního řízení bývá velmi často zdůvodňována právě stavem důkazní nouze.

Dokazováním v trestním právu procesním rozumíme trestním řádem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož úkolem je umožnit těmto orgánům poznat skutečnosti důležité pro jejich rozhodnutí. V procesním smyslu jde tedy o vyhledání těchto důkazů, jejich provedení, procesní zajištění a jejich zhodnocení. Důkazním právem je potom souhrn norem trestního práva procesního, které tento

¹ BALÁŽ, B., PALKOVIČ, J. *Dokazovanie v trestnom konaní. Teoretická a praktická časť*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2005, s. 16.

² Pokud by orgány činné v trestním řízení tento skutek pozorovaly nebo se jej přímo zúčastnily, byly by dle § 30 odst. 1 tr. řádu vyloučeny z rozhodování o něm, protože pro jejich poměr k projednávané věci nebo k osobám, jichž se úkon přímo dotýká, lze mít pochybnosti o jejich schopnosti nestranně rozhodovat.

³ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 373 nebo ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 345–346.

⁴ ČÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 282. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 403.

postup upravují. Je ovládáno vždy stejnými základními principy jako řízení, jehož jsou součástí.⁵

Z uvedené definice lze dovodit základní fáze dokazování a vyplývá z ní, že dokazování je určitý proces skládající se z několika po sobě jdoucích procesních úkonů.⁶

Vyhledávání důkazů

Trestní řád nestanovuje žádná pravidla ve vztahu k množství důkazů, které jsou nezbytné k prokázání dokazované skutečnosti, a ani význam těchto důkazů. Je taktéž zcela irelevantní, který subjekt trestního řízení důkaz vyhledal.

Vyhledávání důkazů tedy představuje činnost, která vychází ze zásady vyhledávací, upravené v § 2 odst. 5 tr. řádu, jež ve vztahu k dokazování konkretizuje zásadu oficiality, upravenou v § 2 odst. 4 tr. řádu. Na základě zásady vyhledávací mají všechny orgány činné v trestním řízení povinnost, a to i bez návrhu stran, pečlivě zjišťovat skutečnosti důležité pro trestní řízení bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch, nebo v neprospěch obviněného.

Při praktické realizaci této fáze dokazování se v praxi setkáváme s tím, že zejména policejní orgán primárně vyhledává v přípravném řízení spíše důkazy svědčící o vině obviněného než o jeho nevině. Jako by vyhledávání prvně uvedených důkazů bylo svým způsobem „snazší“. Často jsme se zamýšleli nad tím, co je příčinou tohoto postupu. Domníváme se, že to úzce souvisí s pohledem policejního orgánu na funkci a význam přípravného řízení. Ten je často minimalizován pouze na to, že policejní orgán vnímá jako svůj stěžejní úkol vyhledání maxima důkazů, na základě kterých by bylo možné na obviněného podat obžalobu. Pokud přípravné řízení skončí jinak, mnohdy to vnímá jako své selhání.

Ve vztahu k tomuto postupu praxe je třeba uvést, že současná právní úprava vyšetřování stejně jako úprava řízení před obecnými soudy nezná institut předběžného posuzování (hodnocení) důkazů, a proto není v pravomoci kteréhokoliv orgánu činného v trestním řízení provádět podle vlastních kritérií předběžnou selekci (nabízených) důkazů a upravovat tak důkazní situaci podle vlastní úvahy a volby,

⁵ RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestní řízení*. 3., přepr. a dop. vyd. Praha: Orbis, 1977, s. 135, nebo ČÍSAŘOVÁ, D., HASCH, K., JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 1999, s. 164.

⁶ Základní fáze dokazování jsou shodně definovány jak českou, tak i slovenskou trestněprocesní naukou – dále In RŮŽEK, A. a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 229 a násl., MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 88 a násl., NETT, A., VLČEK, E., DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 121 a násl., BALÁŽ, B., PALKOVIČ, J. *Dokazovanie v trestnom konaní. Teoretická a praktická časť*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2005, s. 44 a násl., PROKEINOVÁ, M. *Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese (s praktickými príkladmi)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 25 a násl., ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013, s. 20 nebo IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 417 a násl.

případně z daných důkazů *a priori* preferovat ty, které potvrzují jím zvolenou skutkovou verzi.⁷

Provedení a procesní zajištění důkazů

Trestní řád stanovuje poměrně přesný postup, jak se vyhledané důkazy provádějí a procesně zajišťují. Důkaz získaný neprocesní formou, nebo dokonce nezákonně může být z konečného rozhodování o vině a trestu úplně vyloučen.

Po velké novele trestního řádu se provedení a procesní zajištění důkazů přesunulo z předsoudního stadia trestního řízení do stadia řízení před soudem a probíhá zejména v hlavním líčení. V přípravném řízení se s ním setkáváme zpravidla pouze u rozšířeného přípravného řízení. Jeho podstatou je povinnost orgánů činných v trestním řízení veškeré vyhledané důkazy provádět a v procesní formě je zajišťovat. Úzce tak souvisí se zásadami bezprostřednosti a ústnosti, upravenými v § 2 odst. 11 a 12 tr. řádu.

Prověrka důkazů

Prověrka důkazů představuje významnou fázi dokazování a uskutečňuje se v rámci celého jeho procesu. Pokud má být vyhledaný, vykonaný a procesně zajištěný důkaz použitelný v dalších stadiích trestního řízení, je třeba zjistit kvalitu pramene důkazu, jeho úplnost, spolehlivost a věrohodnost. Znamená jejich porovnání s jinými doposud získanými důkazy a zjištění jejich vzájemné spojitosti a vztahu k okolnostem případu, včetně zjištění vzájemných rozporů mezi nimi. Pokud jsou při ní zjištěny jakékoliv vady provedeného důkazu, měly by tyto být pokud možno odstraněny. Správné a řádné provedení prověrky důkazů je základním předpokladem objektivního vyhodnocení důkazů.

Prověrka důkazů se tak vykonává již od toho okamžiku, kdy orgán činný v trestním řízení začne důkazy vyhledávat, a jejím cílem je získat představu o kvalitě a významu vyhledaného důkazu pro danou trestní věc.

Vyhodnocení důkazů

Vyhodnocení důkazů je vrcholem dokazování a představuje myšlenkovou činnost orgánů činných v trestním řízení vycházející ze zásady volného hodnocení důkazů, upravené v § 2 odst. 6 tr. řádu. Zásada volného hodnocení důkazů vyjadřuje povinnost orgánů činných v trestním řízení prověřit každý vyhledaný důkaz v jednotlivostech a následně i ve vzájemných souvislostech mezi důkazy navzájem. Tímto způsobem lze každému důkazu přisoudit konkrétní míru důležitosti pro rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení a posoudit jeho zákonnost, závažnost a pravdivost.⁸

⁷ Nález ÚS ze dne 4. 10. 2001, sp. zn. III. ÚS 617/2000, publikovaný ve Sbírce nálezů a rozhodnutí pod N 143/24 SbNU 27 [online]. [cit. 11-10-2018]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=37070&pos=1&cnt=1&typ=result>.

⁸ RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestní řízení*. 3. přep. a dop. vyd. Praha: Orbis, 1977, s. 147.

Soud je povinen hodnotit i znalecký posudek na podkladě pečlivého uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu s ostatními důkazy (Rt 40/1969).

Zásada volného hodnocení důkazů je vybudována na vnitřním přesvědčení orgánů činných v trestním řízení, které se nevytváří jako projev subjektivní libovůle, ale přísně logicky, opírajíc se o právní pořádek, o právní vědomí a o všestranné, logické hodnocení důkazů i vzájemných souvislostí případů, a musí vyústit do přesvědčení o tom, zda a jak se určitý skutek stal a jak ho právně hodnotit. Vnitřní přesvědčení je budováno na složce rozumové, zkušenostní a pomocí soudů a úsudků se podílí na procesu hodnocení důkazů. Rovněž je nezbytné zdůraznit, že též vychází ze skutkových okolností posuzovaného případu a je jimi limitováno.⁹

Vyhodnocení důkazu tak směřuje ke zjištění jeho upotřebitelnosti ve vztahu k předmětu dokazování a určuje jeho důkazní sílu. Zákonost důkazu představuje zjištění, zda důkaz byl získán procesním postupem a v souladu s právními předpisy. Závažnost důkazu znamená jeho faktickou upotřebitelnost pro jištění dokazovaného skutkového stavu. Pravdivost důkazu vyjadřuje, které závažné okolnosti lze na základě provedeného důkazu považovat za existující a dokázané, a tudíž vypovídá o jeho věrohodnosti. Výsledkem hodnocení důkazů je zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení.

Lze konstatovat, že v praxi nejsou jednotlivé výše zmiňované fáze dokazování od sebe nikterak výrazně a striktně odděleny, vzájemně se prolínají a velmi úzce spolu souvisejí, např. provádění a hodnocení důkazů v praxi splývá v jeden okamžik.

Dokazování jako procesní činnost velmi úzce souvisí s kriminalistikou.¹⁰ Ta jako forenzní disciplína vypracovává metody a postupy k odhalování, předcházení a vyšetřování trestné činnosti, v rámci kterých aplikuje poznatky přírodních a technických věd za účelem jejich využití v boji se zločinem.¹¹

Kriminalistika slouží k ochraně občanů a státu před trestnými činy tím, že zkoumá zákonitosti vzniku, trvání a zániku kriminalistických stop, soudních důkazů a kriminalisticky významných informací a na základě toho vypracovává metody, postupy, operace úspěšného odhalování a předcházení trestné činnosti.¹² Trestní právo hmotné

⁹ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přep. a dop. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 147 nebo JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3., aktualiz. a dop. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013. Praha: Leges, 2013, s. 164 a násl.

¹⁰ Kriminalistiku lze charakterizovat jako samostatný vědní obor, který zkoumá a objasňuje zákonitosti vzniku, zániku, vyhledávání, zajišťování, zkoumání a využívání kriminalistických stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných skutečností a vypracovává metody, postupy, prostředky a operace v zájmu úspěšného odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti.

¹¹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2., přep. a dop. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004 nebo ke vztahu kriminalistiky a trestního řízení blíže In MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 17 a 375; JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3., aktualiz. a dop. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013. Praha: Leges, 2013, s. 29 nebo ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná část*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 31.

¹² PORADA, V. a kol. *Kriminalistika (úvod, technika, taktika)*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 14.

a procesní je s kriminalistikou spojeno tím, že vymezuje jeden z hlavních objektů poznávání, a to trestný čin.¹³

Kriminalistické postupy a metody se přímo projevují při vyhledávání, zajišťování a využití různých důkazních prostředků. Trestní řád neupravuje používání všech kriminalistických metod ani nestanoví postup při uplatňování taktických postupů a technických prostředků, které se používají v kriminalistice. Ve vztahu k provádění důkazů pouze upravuje některé zásadní a závazné postupy, které jsou obecně relevantní¹⁴ a jsou vždy závazné i pro kriminalistické metodické a takticko-technické postupy. Kriminalistické metody, postupy a technické prostředky se formují, realizují a uplatňují v mezích, které jsou stanoveny právě trestním řádem. Jejich procesní úprava je často pouze rámcová a jejich podstatná část není v trestním řádu vůbec upravena.¹⁵ Z toho ale nelze dovozovat, že pokud určitá kriminalistická metoda není v trestním řádu upravena, je nezákonná, a proto z procesního hlediska nepřípustná.¹⁶

Za zákonné a pro praxi přípustné lze označit jen ty kriminalistické metody, které splňují všechny níže uvedené požadavky:¹⁷

- nejsou trestním řádem výslovně zakázány a vycházejí především z jeho základních zásad,
- získáváme pomocí nich nové nebo prověřujeme již zjištěné z trestněprávního hlediska důležité, skutečnosti,
- při jejich provádění jsou dodržovány trestním řádem výslovně stanovené záruky zajištění zákonnosti provádění podobných, v trestním řádu výslovně uvedených úkonů,¹⁸
- hodnověrnost jimi dokázaných skutečností je možno kdykoliv prověřit včetně prověření jinými, v zákoně výslovně uvedenými důkazními prostředky,
- jimi dokazované skutečnosti a zákonnost postupu je možné hodnotit podle všeobecně platných zásad trestního řízení,
- jsou přísně vědeckého charakteru, jsou tedy objektivně způsobilé vést k poznání objektivní pravdy v trestním řízení.

Předmět dokazování je v různých pramenech definován zdánlivě rozdílnými způsoby. Pokud se ale na uvedené definice podíváme blíže, jsou z hlediska svého obsahu

¹³ STRAUS, J. a kol. *Úvod do kriminalistiky*. 3. vyd. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 43.

¹⁴ Například v § 93 odst. 2 tr. řádu je uvedeno, že má-li se výsledkem zjistit totožnost nějaké osoby nebo věci, vyzve se obviněný, aby ji popsal, teprve pak mu má být osoba nebo věc ukázána, a to zpravidla mezi několika osobami a několika věcmi téhož druhu.

¹⁵ Velmi často jsou upraveny např. v interních aktech řízení Policie České republiky, jako je např. závazný pokyn policejního prezidenta č. 100/2001, o kriminalisticko-technické činnosti Policie České republiky, nebo závazný pokyn policejního prezidenta č. 313/2017, o pachové identifikaci.

¹⁶ Například odběr a porovnání pachových stop metodou pachových konzerv nejsou v trestním řádu upraveny, a přesto jsou dnes v praxi běžně používány, přičemž o jejich zákonnosti, prospěšnosti a vhodnosti nejsou v rámci dokazování žádné pochybnosti.

¹⁷ PJEŠČAK, J. a kol. *Kriminalistika*. Bratislava: Obzor, 1981, s. 41.

¹⁸ Zejména záruky na zabezpečení práva obviněného na obhajobu.

fakticky totožné.¹⁹ Na základě sumarizace těchto definic lze předmět dokazování vymezit jako okruh okolností (skutečností), které je nutné v trestním řízení dokazovat, přičemž se jedná o okolnosti, které jsou přímo či nepřímo důležité pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení.

Pokud hovoříme o skutečnostech, které je nutné v trestním řízení dokazovat, je třeba zmínit pojmy skutkový děj a skutkový stav věci. Skutkový děj zahrnuje skutkové okolnosti konkrétního případu tak, jak se stal, bez ohledu na jejich trestněprávní relevanci. Takovýto popis konkrétního případu vyplývá např. z trestního oznámení. Je to čistě skutková, faktická záležitost, popisovaná zpravidla osobou trestního práva neznalou. Jde tedy o skutek *de facto*. Skutkový děj následně posuzuje orgán činný v trestním řízení z hlediska trestněprávního a lze jej definovat jako souhrn trestněprávních irelevantních a relevantních faktů právě posuzovaných tímto orgánem. Skutkový stav věci²⁰ je na rozdíl od skutkového děje pojmem užším a je souhrnem takových trestněprávně relevantních faktů, které jsou potřebné pro rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení v příslušném stadiu tohoto řízení, a je označením pro skutek *de iure*.²¹

Při bližším pohledu na to, jaké skutečnosti jsou předmětem dokazování, je třeba vyjít z § 89 odst. 1 tr. řádu. Ten stanoví, že v trestním stíhání je v nezbytném rozsahu třeba dokazovat zejména to, zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin, zda tento skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek, dále podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu, podstatné okolnosti k posouzení osobních poměrů pachatele, podstatné okolnosti umožňující stanovení následku a výše škody a bezdůvodného obohacení způsobených trestným činem a okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.

Výčet těchto okolností je demonstrativní, protože předmět dokazování je v každé trestní věci zcela individuální. Určení předmětu dokazování se tak v jeho jednotlivých stádiích bude měnit a vždy bude záviset na okamžitých výsledcích dokazování.

¹⁹ Při vymezení předmětu dokazování je třeba zejména vyjít ze stěžejní publikace STORCH, F. *Řízení trestní rakouské. II. díl*. Praha: Nakladatelství Právnická Jednota, 1897, s. 66. F. Storch vytvořil na svou dobu moderní systém výkladu trestního práva procesního, který se s určitými odlišnostmi zachoval až dodnes a v zásadě je používán i v dnešních učebnicích trestního práva procesního. To je důvodem k opětovnému vydání jeho původního díla z roku 1897 – STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. F. Storch tedy předmět dokazování definoval jako zjištění závažných, rozhodných neboli relevantních okolností, tj. okolností, na kterých přímo nebo nepřímo závisí rozhodnutí. Jedná se o okolnosti skutkové a právní. Ve vztahu k dalšímu vymezení předmětu dokazování srov. např. CÍSAŘOVÁ, D. *Předmět dokazování. Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 71; RŮŽEK, A. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1981, s. 246; CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 282; MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 386; JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 9. 2011. Praha: Leges, 2011, s. 368; ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 6., dop. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 759; ZÁHORA, J. kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013, s. 24 nebo ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Žilina: Eurokodex. 2014, s. 328.

²⁰ Výslovně o něm hovoří § 2 odst. 5 tr. řádu, který uvádí, že orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

²¹ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 212.

Z § 89 odst. 1 tr. řádu vyplývá, že se dokazují tři základní okruhy okolností. Za takové se v odborné literatuře standardně pokládají okolnosti, které jsou důležité pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení ve věci samé, okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo ji umožnily, a okolnosti důležité pro postup trestního řízení.²² Předmětem dokazování jsou i okolnosti důležité pro rozhodnutí o uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem. Literatura je zpravidla buď zařazuje mezi okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé,²³ nebo je uvádí spolu s okolnostmi, které vedly k trestné činnosti nebo ji umožnily.²⁴ S ohledem na posilování postavení poškozeného v trestním řízení a ochranu jeho zájmů bychom považovali za vhodné, aby tyto okolnosti představovaly z hlediska trestněprávní teorie samostatnou skupinu dokazovaných okolností.

Podívejme se nyní blíže na okolnosti, které jsou předmětem dokazování.

1. Okolnosti důležité pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení ve věci samé (které jsou významné z hlediska hmotného práva)

Předmětem dokazování jsou v první řadě okolnosti týkající se skutku, který je předmětem trestního řízení, tj. zda tento skutek byl, nebo nebyl spáchán, místo a čas jeho spáchání, způsob a okolnosti jeho spáchání a dále taktéž okolnosti vztahující se k příčinné souvislosti, následku, formě zavinění. Dále je třeba dokazovat okolnosti, které nasvědčují nebo vyvracejí, že pachatelem výše uvedeného skutku je obviněný, a je třeba zabývat se i tím, zda tento je trestně odpovědný. Taktéž je třeba posoudit všechny okolnosti vypovídající o povaze a závažnosti jeho jednání pro společnost. Ve vztahu k pachateli je třeba věnovat pozornost i okolnostem, které jsou důležité k rozhodnutí o tom, jaké opatření bude vůči němu použito. Ve vztahu k ukládání trestu jsou tyto okolnosti zmíněny v § 39 odst. 1 tr. zákoníku.²⁵ Při ukládání

²² Například RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestné konanie*. Bratislava: Obzor, 1971, s. 142 a násl.; JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 9. 2011. Praha: Leges, 2011, s. 368 a násl. nebo ŠÁMAL, P. MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 354–356. V učebnici autorského kolektivu pod vedením J. Fenyka je uvedeno členění jiné, a to na okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé, okolnosti důležité pro postup v trestním řízení a okolnosti důležité pro použití odklonů, resp. zvláštních způsobů řízení. Okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání, jsou podřazeny mezi okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé. Byť je uvedené členění rozdílné, z hlediska obsahového je totožné s tím, co bylo uvedeno výše; blíže In FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 350 a násl.

²³ MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 73.

²⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1319.

²⁵ Při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy; dále přihlédne k chování pachatele po činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu; přihlédne též k jeho postoji k trestnému činu v trestním řízení, zda sjednal dohodu o vině a trestu, prohlásil svoji vinu nebo označil rozhodné skutečnosti za nesporné, a pokud byl označen jako spolupracující obviněný, též k tomu, jak významným způsobem přispěl k objasnění zvlášť závažného zločinu

ochranných opatření budou tyto okolnosti odvislé od jednotlivých opatření, která budou obviněnému ukládána.²⁶ Předmětem dokazování jsou dále i okolnosti vylučující protiprávnost nebo vylučující trestnost. Mezi okolnosti vylučující protiprávnost patří krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko, oprávněné použití zbraně a výkon práv a povinností. Mezi okolnosti vylučující trestnost řadíme taktéž účinnou lítost, promlčení trestní odpovědnosti, zánik trestnosti přípravy, pokusu a účastenství, milost atd.

2. Okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo ji umožnily

Zjišťování uvedených okolností nemá význam pouze ve vztahu k rozhodování o tom, jaké opatření bude pachateli uloženo, ale je taktéž absolutně nezbytné ve vztahu k prevenci kriminality. Je totiž zřejmé, že předcházení a zamezování trestné činnosti patří mezi hlavní účely trestního řízení, a právě individuální a generální prevence náleží mezi základní účely trestních sankcí, tj. trestů a opatření.

3. Okolnosti důležité pro postup v trestním řízení (které jsou významné z hlediska procesního práva)

Mezi tyto okolnosti patří okolnosti odůvodňující vydání některého z mezitímních rozhodnutí, jako je např. usnesení o přerušení trestního stíhání podle § 173 tr. řádu,²⁷ nebo okolnosti týkající se např. zákazu výslechu a práva odepřít podání výpovědi podle § 99 a § 100 tr. řádu.²⁸

---

spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny nebo pomohl zabránit pokusu nebo dokonání takového trestného činu. Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele.

²⁶ Například při ukládání ochranného léčení podle § 90 odst. 1 tr. zákoníku bude třeba zjišťovat, zda pobyt obviněného na svobodě je nebezpečný.

²⁷ Touto okolností může být např. těžká choroba, pro kterou nelze obviněného postavit před soud, nebo skutečnost, že obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání činu, není schopen chápat smysl trestního stíhání.

²⁸ Dle § 99 tr. řádu je zakázán výslech svědka, pokud by měl vypovídat o okolnostech týkajících se utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, jež je povinen zachovat v tajnosti, nebo pokud by svou výpověď porušil státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti. Jeho výslech je možný, pokud je této povinnosti zproštěn. Dle § 100 tr. řádu právo odepřít výpověď jako svědek má příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh; jestliže je obviněných více a svědek je v uvedeném poměru jen k některému z nich, má právo odepřít výpověď stran jiných obviněných jen tehdy, nelze-li odloučit výpověď, která se jich týká, od výpovědi týkající se obviněného, k němuž je svědek v tomto poměru. Svědek je taktéž oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojení, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.

4. Okolnosti důležité pro rozhodnutí o uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem²⁹

Jelikož je poškozený podle § 43 odst. 3 tr. řádu oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež mu byla trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal, je třeba dokazovat z trestněprávního hlediska veškeré okolnosti týkající se tohoto uplatněného nároku na náhradu škody v trestním řízení. Takovýto návrh je třeba učinit nejpozději před zahájením dokazování v hlavním líčení, a je-li sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení je poškozený povinen doložit. Mezi dokazované okolnosti dále patří např. to, zda tento nárok škody byl uplatněn řádně a včas, tj. zda škoda nebyla již zčásti nebo zcela zaplácena, zda zde jsou důvody pro povolení splátek a jaká má být jejich případná výše a podmínky splatnosti atd.

S předmětem dokazování velmi úzce souvisí rozsah dokazování. Ten nám určuje hranice dokazování, množství a kvalitu důkazů, jimiž má být prokázán okruh dokazovaných skutečností, který je vymezen právě předmětem dokazování.³⁰ Dokazování se realizuje ve všech stádiích trestního řízení.³¹ V každém stadiu má však dokazování své zvláštnosti, které jsou odrazem rozdílného účelu a obsahu jednotlivých stadií trestního řízení, tzn. i když jsou požadavky na rozsah dokazování ve všech stádiích trestního řízení v zásadě stejné, neznamená to, že by se v nich dokazování provádělo ve stejném rozsahu. Rozsah dokazování bude vždy záviset na konkrétní trestní věci a v jednotlivých procesních stádiích se bude rozšiřovat či zužovat.

Orgány činné v trestním řízení musejí pro svá rozhodnutí podle § 2 odst. 5 tr. řádu dostatečně zjistit skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Nemají však zákonem stanoveno, jaké množství důkazů je nezbytně nutné k prokázání potřebných skutečností, a v zásadě ani to, jakého druhu důkazního prostředku lze použít.³²

²⁹ Ve vztahu k teoretickým i praktickým problémům spojeným s právní úpravou poškozeného a oběti a s vymezením jejich procesních práv a rozhodováním o náhradě škody v adhezním řízení In RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007 nebo JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014; GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014 nebo DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., HÁKOVÁ, D., VI-TOUŠOVÁ, P. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.

³⁰ CÍSAŘOVÁ, D. *Aktuální problémy dokazování v trestním řízení*. Praha: Acta Universitatis Carolinae. Iuridica monographia, 1975, s. 37 nebo ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná část*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 331.

³¹ Blíže ke stádiím trestního řízení srov. kapitolu 17.

³² Dále viz náleží ÚS ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. III. ÚS 2453/11, publikovaný ve Sbírce nálezů a rozhodnutí pod N 41/64 SbNU 471 [online]. [cit. 05-11-2018]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=73353&pos=16&cnt=16&typ=result>.

Dokazování začíná již v přípravném řízení. Rozsah dokazování je v něm rozdílný podle jednotlivých forem přípravného řízení. Minimum důkazů se provádí ve zkráceném přípravném řízení, širší je jejich rozsah ve standardním přípravném řízení a maximum se pak provádí v rozšířeném přípravném řízení. Průběh dokazování v přípravném řízení může bezpochyby ovlivnit dokazování v dalších stádiích trestního řízení. Je zřejmé, že pokud dojde v přípravném řízení k procesním pochybením, mnohdy je v dalších stádiích trestního řízení jejich odstranění značně obtížné nebo zcela nereálné. Kvalita provedení přípravného řízení do značné míry ovlivní průběh a úspěšnost dokazování v hlavním líčení a tím i jeho výsledek, a nesporně tak ovlivňuje úspěšnost a celkovou efektivnost trestního řízení.

Při předběžném projednání obžaloby se neprovádí dokazování zaměřené na meritorní otázky. Pokud již dojde k dokazování, např. výslechem obviněného, svědka či znalce, děje se tak pouze proto, aby soud mohl učinit některé z rozhodnutí uvedených v § 188 odst. 1 a 2 tr. řádu nebo nařídít hlavní líčení.

Jak již bylo uvedeno, velká novela trestního řádu přesunula těžiště dokazování z předsoudního stadia do stadia soudního. V soudním stadiu, reprezentovaném hlavním líčením, se rozhoduje o stěžejní otázce trestního řízení, a to o vině a trestu. Právě z uvedeného důvodu je dokazování nejvýznamnější fází hlavního líčení. V hlavním líčení tak dokazování vrcholí, protože soud jej provádí za úzké součinnosti s procesními stranami a uplatňují se v něm všechny základní zásady trestního řízení týkající se právě dokazování.

V odvolacím řízení se dokazování zpravidla neprovádí, protože těžištěm dokazování je hlavní líčení prováděné před soudem prvního stupně. Velká novela trestního řádu posílila apelační prvky v rozhodování odvolacího soudu. Dle § 259 odst. 3 tr. řádu by měl odvolací soud sám ve věci rozhodnout rozsudkem, jestliže toto rozhodnutí může učinit na podkladě skutkového stavu, který byl v napadeném rozsudku správně zjištěn a popřípadě na základě důkazů provedených před odvolacím soudem doplněn nebo změněn. V řízení o mimořádných opravných prostředcích se provádí dokazování jen zcela výjimečně a pouze proto, aby bylo možné o tomto opravném prostředku rozhodnout.³³

Ve vykonávacím řízení se provádí dokazování ve velmi omezeném rozsahu a je úzce zaměřeno k opatření nezbytných podkladů pro rozhodnutí související s pravomocně skončeným trestním stíháním.

Ve vztahu k dokazování v trestním řízení považujeme za zajímavé zmínit výsledky rozsáhlého výzkumu, který v letech 1990 až 2006 realizoval Institut pro kriminologii a sociální prevenci pod názvem Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice.³⁴ Jedna z částí tohoto výzkumu se zabývala hlavními trendy ve vývoji českého důkazního práva ve sledovaném období a jeho vlivem na trestní řízení. Z výsledků tohoto výzkumu vyplývá, že „změny důkazního práva po roce

³³ K tomu blíže srov. § 265o odst. 2, § 265r odst. 7, § 276 a § 282 odst. 1 a 2 tr. řádu.

³⁴ K výstupům z tohoto výzkumu in KARABEC, Z. a kol. *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

1990 přispívaly především k zajištění mezinárodně uznávaných standardů práv obviněného v trestním řízení. Tato ochrana byla ale pojmána velmi úzkostlivě a šla nad rámec uvedených standardů. Průběh trestního řízení tak ztěžují příliš široká práva obhajoby, která jí umožňují činit řadu obstrukcí. Často se zbytečně lpí na formálních náležitostech právní úpravy týkající se dokazování, a to jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem. Změny právní úpravy dokazování po roce 1990 sice na straně jedné přinesly ztížení práce orgánů činných v trestním řízení při vyhledávání, zajišťování a provádění důkazů, na straně druhé byly ale kompenzovány zaváděním nebo zpřesňováním právní úpravy některých důkazních prostředků a zajišťovacích institutů. Jako nejproblematictější místo je vnímána použitelnost výsledků nejrůznějších úkonů prováděných před zahájením trestního stíhání jako důkazů v řízení před soudem. Nejčastěji byl v této souvislosti kritizován úřední záznam o podání vysvětlení³⁵. Přestože byli respondenty uvedeného výzkumu soudci a státní zástupci, bez výhrad se můžeme s jejich závěry ztotožnit a akceptovat je, jelikož z praxe víme, že s obdobnými výhradami se lze setkat i na straně policejního orgánu.

³⁵ K závěrům dílčí části uvedeného výzkumu In ZEMAN, P. Dokazování v českém trestním řízení po roce 1990 očima soudců a státních zástupců. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 6, s. 178–186.

2 SLOUŽÍ DOKAZOVÁNÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ K HLEDÁNÍ „PRAVDY“?

Podle právní úpravy obsažené v trestním řádu platné a účinné do 31. 12. 1993 zjišťovaly orgány činné v trestním řízení v rámci dokazování skutečný stav věci. Tato zásada tzv. objektivní (formální) pravdy nutila širokou formulací k výkladu, že orgány činné v trestním řízení se nemohou v souvislosti s vyšetřováním trestní věci a rozhodováním o ní omezovat jen na zjišťování okolností důležitých pro jejich rozhodnutí, ale musely zjišťovat skutečnosti všechny.³⁶ Objektivní pravda byla v této souvislosti chápána jako pravda absolutní. Zjišťování objektivní pravdy, tj. pravdy úplné a absolutní v její celistvosti, bylo navíc považováno za nejdůležitější zásadu trestního řízení, jelikož pokud by toto řízení nemělo oporu právě v této zásadě (pravdě), nezaručovalo by správnost rozhodnutí v trestních věcech.³⁷

Již v tomto okamžiku můžeme konstatovat, že zjištění absolutní pravdy o jakékoliv skutečnosti, která se stala v minulosti, je, jak bude uvedeno dále v textu, velmi obtížné. Zásada zjišťování objektivní pravdy totiž vedla aplikační praxi k nutnosti, aby orgány činné v trestním řízení prováděly obsáhlé dokazování ke každé (i v podstatě zcela bezvýznamné) okolnosti činu. Nelze po nich požadovat a klást na ně nesplnitelné cíle a požadavky k zjištění absolutní pravdy, kterou nikdy zjistit nemohou, jak též bude uvedeno dále.

K novelizaci uvedené zásady, obsažené v § 2 odst. 2 tr. řádu, došlo zákonem č. 292/1993 Sb. s účinností od 1. 1. 1994. Orgány činné v trestním řízení měly nově postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nebyly důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který byl nezbytný pro jejich rozhodnutí. Došlo tedy k opuštění zásady tzv. objektivní pravdy, která byla nahrazena zásadou zjišťování pravdy materiální.

K další podstatné novelizaci této zásady došlo velkou novelou trestního řádu. Tato novela zejména v návaznosti na zásadu vyhledávací upravila i vymezení zásady zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností takovým způsobem, že orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v trestním řádu a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí, čímž byla posílena tzv. kontradiktornost trestního řízení.³⁸ Tou-

³⁶ RŮŽEK, A. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1981, s. 29.

³⁷ RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestné konanie*. Bratislava: Obzor, 1971, s. 66.

³⁸ K principu kontradiktornosti dále srov. KMEC, J. Princip kontradiktornosti jako jeden z aspektů práva na spravedlivý proces. In GRÍVNA, T., VANDUCHOVÁ, M. *Rekodifikace trestního práva procesního. Aktuální problémy*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 56–65.

to formulací chtěl zákonodárce vzhledem k tomu, že posiluje zejména v řízení před soudem postavení stran, vyjádřit, že strany před soudem nejen navrhnou, ale taktéž předkládají důkazy, které zásadně provádějí. Právě součinnost procesních stran při zjišťování skutkového stavu bez důvodných pochybností totiž může být přínosem ke komplexnímu a náležitému objasnění věci. Proto není možné ignorovat součinnost stran při objasňování věci a *a priori* považovat obhajobu za činnost, která směřuje ke zmaření tohoto objasňování a způsobení průtahů v trestním řízení.

Podle stávající právní úpravy nemusejí orgány činné v trestním řízení ověřovat všechny okolnosti případu všemi dosažitelnými prostředky, nýbrž jsou povinny pouze přezkoumat „všechny okolnosti případu“ (nikoliv již všemi dosažitelnými prostředky). Pro orgány činné v trestním řízení je tak stanovena povinnost provádět dokazování v rozsahu užším, než tomu bylo v minulosti. Důraz je přitom kladen na dokazování okolností podstatných, nikoliv okolností všech, jak tomu bylo dříve. Postačí, když co nejrychleji v potřebném rozsahu objasní okolnosti důležité pro posouzení projednávaného případu, což pak vede ke správné koncentraci na otázky, které jsou pro takové rozhodnutí podstatné a zásadní povahy.

Zjištění a následně procesně relevantní prokázání skutkového stavu věci bez důvodných pochybností je nejen podstatou dokazování v trestním řízení, ale i cílem řízení samotného. Poznání podstatných skutečností spáchaného trestného činu je nevyhnutelným předpokladem nejen rozhodování v meritu věci, ale i jakéhokoliv jiného procesního postupu v trestním řízení. Požadavek spravedlnosti rozhodnutí v trestním řízení, formulující účel celého dokazování, proto vyžaduje, aby byly relevantní skutečnosti spáchaného trestného činu zjištěny pravdivě, tj. aby poznatky získané o nich byly adekvátním odrazem skutečnosti.³⁹

Na mysli v tomto okamžiku vyvstává otázka, proč se zákonodárce rozhodl opustit zásadu tzv. objektivní pravdy a nahradil ji pravdou materiální, a otázka důvodů, které jej k tomu vedly. Něco z toho bylo již naznačeno výše v textu.

V naší odborné literatuře týkající se trestního řízení se můžeme setkat s různými pojetími pravdy. Nejčastěji se hovoří o pravdě materiální, objektivní a formální. Dále se lze setkat s označením pravdy jako subjektivní a objektivní.

Ve starší literatuře se objevuje materiální pravda v souvislosti se svým protikladem, tj. pravdou formální. Pojetí materiální pravdy vycházelo z toho, že soud měl povinnost objasnit podstatu věci tak, jak se ve skutečnosti stala. Materiální pravda byla cílem trestního řízení, kdy mělo být postupováno tak, aby se skutečná pravda vyšetřila a zjistila.⁴⁰ Zásada materiální pravdy vyplývala z povahy trestního procesu jako prostředku, jímž stát uplatňoval svůj trestní nárok, neboť měl zájem na potrestání tam, kde byl trestný čin skutečně spáchán.⁴¹

³⁹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 424.

⁴⁰ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1887, s. 5–9.

⁴¹ KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: Právník, 1930, s. 23.

V jejím protikladu stála formální pravda, tj. taková pravda, která je zjištěna na základě stanoveného postupu, a pokud je tento postup dodržen, je tato skutečnost formálně brána tak, jako kdyby odpovídala realitě, a je nevyvratitelná. Co nebylo zjištěno podle stanoveného postupu, nelze považovat za prokázané.

Od zásady materiální pravdy se po roce 1948 začala oddělovat zásada tzv. pravdy objektivní. Zásadě objektivní pravdy přiznalo naše socialistické trestní právo vůdčí postavení a ostatní zásady trestního procesu měly směřovat právě k jejímu naplnění.⁴² Zásadní význam měla však skutečnost, že jak u zásady objektivní pravdy, tak u zásady materiální pravdy byl vyjádřen požadavek, aby byly zjištěné skutečnosti v souladu s objektivní realitou.⁴³

Samotný pojem „pravda“ je charakteristický bohatými dějinami hledání řešení problému, co je významem tohoto pojmu. Co je to tedy pravda? Už starověcí a středověcí filozofové, jako např. Aristoteles či Tomáš Akvinský, nazývali pravdou poznání, které odpovídalo skutečnosti.⁴⁴ Ústředním východiskem jejich koncepcí pravdy je tedy shoda mezi myšlenkou a skutečností. Jinak řečeno, z hlediska filozofického je pravda považována za shodu našich úsudků s objektivní realitou. Pravda, stejně jako jiné abstraktní pojmy, je pouze vlastností soudů, nikoliv vlastností předmětů samotných, událostí či stavů. Vlastnost „být pravdivý“ se tak může vztahovat jen na soudy o těchto předmětech, událostech a stavech.

Ve společnosti uskutečňovaný poznávací proces, tj. proces poznávání pravdy, je v zásadě chápán ze dvou základních hledisek. Jednak jako poznávání lidstvem doposud nepoznaného, tedy všeobecně nové poznání, a jednak poznávání jevů, které určitý člověk nebo skupina lidí již poznali a které jiný poznávající subjekt znovupoznává, tedy individuální nové poznání. Do druhé skupiny můžeme zařadit i poznávání orgánů činných v trestním řízení.⁴⁵ Otázkou je, zda poznání člověka (a tedy i orgánů činných v trestním řízení) dosahuje úplné pravdy, nebo zda dosahuje pouze přibližných či částečných poznatků.

Právní teorie i praxe tedy navíc musejí počítat s nejistotou poznání i řádově různou jistotou poznatků. Právní rozhodnutí sdílí v uvažované otázce osud veškerého praktického jednání, totiž že nemá absolutně jistý informační základ. Z hlediska filozofického a z hlediska kritické gnozeologie nelze o této skutečnosti pochybovat.

K tomu přistupuje i fakt, že skutkové informace tvořící bázi právního rozhodnutí bývají ovlivněny určitou nejistotou pramenící z nejisté hodnověrnosti zdrojů informací, neboť tyto informace bývají nepřímé, závislé na nedokonalé lidské paměti, na

⁴² SOLNAŘ, V. a kol. *Československé trestní řízení: celostátní vysokoškolská učebnice pro fakulty právnické*. Praha: Orbis, 1958, s. 44–47.

⁴³ MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 41–43.

⁴⁴ „Pravdivé je říci o něčem, co je, že to je, a o něčem, co není, že to není“ (Aristoteles); „Pravda je shoda skutečnosti s poznáním (*Veritas est adaequatio rei et intellectus*)“ (Tomáš Akvinský).

⁴⁵ IVOR, J. *Objektivní pravda – zvláštnosti pojmu a zjišťování v trestním řízení. Československá kriminalistika*. 1991, roč. 24, č. 2, s. 111.

úmyslném nebo neúmyslném zkreslení či nepravdivé výpovědi a podléhají i dalším okolnostem ovlivňujícím jejich hodnověrnost.⁴⁶

Právě z výše uvedeného důvodu nelze zjišťování objektivní pravdy po orgánech činných v trestním řízení požadovat, jelikož i přes vývoj vědeckých metod a prostředků, které zajišťují bližší poznání toho, co se skutečně stalo, stojí naše trestní řízení stále ve značné míře na svědeckých výpovědích a přiznáních, které zpravidla nikdy nemohou být hodnoceny jako přesné a úplně vymezení určité skutečnosti. Stojí tedy na lidském faktoru ve smyslu schopnosti vnímání, zapamatování si a reprodukce.

Tím však nemá být řečeno, že by v trestním řízení nemělo být usilováno o pravdu jako takovou a že by nemělo být usilováno o co největší přiblížení se objektivní realitě, tedy tomu, co se skutečně při spáchání trestného činu stalo.

Lze tedy konstatovat, že pravdu zjištěnou v trestním řízení nelze považovat za pravdu absolutní, nýbrž pouze za relativní.⁴⁷ Prozatím neexistuje způsob, jakým by bylo možné prokázat a zjistit absolutní objektivní pravdu. Nelze proto trvat na požadavku zjištění objektivní pravdy v absolutním smyslu. Je však nutné zachovat požadavek, aby orgány činné v trestním řízení usilovaly o co největší míru přiblížení se objektivní realitě.

Vzniká tedy stěžejní otázka, jak tuto skutečnost týkající se poznání dát do souladu s požadavkem, aby skutkový základ pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, resp. soudu, byl zjištěn mimo důvodnou pochybnost. Nesmíme se přitom vzdávat kritického vědeckého postoje, který odmítá předstírat jistotu tam, kde ve skutečnosti není, a spokojit se jen s pouhým tvrzením a postuláty a musíme usilovat o takové pojetí, které vyhovuje právní praxi a zdůrazňuje zákonnost a ochranu občanské svobody a lidské důstojnosti.⁴⁸

V uvedené souvislosti je třeba zamyslet se taktéž i nad pojmem „jistota“, který s uvedeným velmi úzce souvisí. Tomuto pojmu je třeba dát specifický význam, který je odlišný od jeho významu v rámci teorie poznání. Musí jít o tzv. jistotu praktickou. Pokud pak jde o kritérium, podle kterého poznáváme jistotu praktickou a kterým prakticky jiné poznatky oddělíme od poznatků pouze pravděpodobných, na které musíme aplikovat zásadu *in dubio pro reo*, zvolil zákonodárce formulaci „důvodných pochybností“, které ale nijak blíže nevymezil.⁴⁹

Jak lze tedy na tyto důvodné pochybnosti nahlížet? Teorie i aplikační praxe se ujednotila v tom, že je pouze třeba zjistit takový skutkový stav, který je dokázán

⁴⁶ Dále srov. WEINBERGER, O. Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. *Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 202.

⁴⁷ Relativní pravdu můžeme dát do souvislosti s tzv. relativismem. To, co jiní pokládají za absolutní a na ničem nezávislé, ve skutečnosti závisí na něčem jiném, a může se tedy i měnit. Velmi zjednodušeně řečeno, každý má svoji vlastní pravdu, já i ty.

⁴⁸ WEINBERGER, O. Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. *Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 202.

⁴⁹ ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J. *Přípravné řízení trestní*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 66.

mimo rozumnou pochybnost (*beyond reasonable doubt*). Za rozumnou je pak považována taková pochybnost, která by způsobila, že by orgán činný v trestním řízení po pečlivém, objektivním a nestranném zhodnocení všech dostupných důkazů byl tak nerozhodný, že by nemohl říci, že uvedená skutečnost naplňuje znak trestného činu a že získal ustálené přesvědčení o vině obžalovaného. Je to tedy taková pochybnost, která by u rozumné osoby zapříčinila, aby zaváhala nebo ustala při vyřizování důležité životní záležitosti. Není to však marginální pochybnost ani pochybnost založená na rozmaru nebo určité náhodě či na domněnce nebo odhadu.⁵⁰

Požadavek jistoty skutkového stavu bez důvodných pochybností podstatně zvyšuje autoritu práva, rozhodnutí opřené pouze o pravděpodobnostní zjištění viny nemá náležitou morální váhu a není společností hodnoceno jako akt spravedlnosti.

V uvedené souvislosti je třeba uvést i to – byť to bude znít dosti tvrdě –, že trestní právo nejenže nepracuje s pravdou, ale v některých případech za pravdu považuje i „lež“. Příkladem nám může být § 64 odst. 4 tr. řádu, upravující tzv. fikci doručení, která vychází z premisy, že nevyzvedne-li si adresát písemnost do 10 dnů od uložení, považuje se poslední den této lhůty za den doručení, i když se adresát o uložení nedověděl, ačkoliv se v místě doručení zdržuje nebo uvedenou adresu označil pro účely doručování. Lež je zde fakticky povýšena na pravdu.

Je tedy zřejmé, že zákonodárce vedly k nahrazení zásady objektivní pravdy zásadou pravdy materiální, ryze praktické důvody směřující k zefektivnění, a tudíž i zrychlení trestního řízení. Ale samozřejmě nejen ty.

Jak bylo již uvedeno, osoba, proti které je vedeno trestní řízení, dostala v rámci zásady kontradiktornosti možnost navrhopat, předkládat a provádět důkazy, a to zejména v řízení před soudem. Praktickou otázkou k samotnému pojednání je pochopitelně to, jak dalece tohoto svého práva tato osoba nebo její právní zástupce využívá. Je třeba zmínit skutečnost, že tím, že není zjišťován stav skutečný, ale skutkový, tj. to, co se bez důvodných pochybností blíží realitě, není vyloučeno riziko tzv. justičních omylů, byť tyto jsou v reálné aplikační praxi minimální, a to díky dalším kontrolním mechanismům v trestním řízení a kontrole ústavnosti ze strany Ústavního soudu. V dané souvislosti ovšem vyvstává zajímavá otázka, zda je rolí Ústavního soudu, aby „justičním omylům“ zabraňoval. Není to samozřejmě jeho stěžejní role, ale fakticky tak vlastně nepřímo činí prostřednictvím kontroly ústavnosti.

---

⁵⁰ ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR. Sv. 53. Praha: SEVT, 1992, s. 185.